

Meedoen betekent Zoveel Meer!

Een visie op meedoen voor de lidinstellingen van de Federatie Opvang

Voorwoord: waarom een visie op meedoen?

Mensen die gebruik maken van opvangvoorzieningen willen graag actief meedoen. Onze leden en hun professionals spelen hier actief op in. Het gaat om het stimuleren van de eigen kracht¹ en verantwoordelijkheid van mensen, hun mogelijkheden en wensen. Alle activiteiten die mensen ondernemen waardoor ze deelnemen in het maatschappelijke leven worden in deze visie op meedoen meegenomen.

Meedoen in de samenleving is een essentiële voorwaarde voor de verbetering van de kwaliteit van leven. Dat geldt zeker ook voor onze cliënten. Bovendien draagt meedoen bij aan een betere sociale cohesie. Dat betekent een verbetering voor de directe leefomgeving, de buurt en de samenleving als geheel. Dit blijkt uit onderzoek en jarenlange ervaring van onze lidinstellingen.

Onderliggende visie biedt een gemeenschappelijk kader voor verdere landelijke en lokale ontwikkeling en programmering van meedoen. Het theoretische kader van Sociale Kwaliteit geldt hierbij als overkoepelend gedachtegoed. Daarnaast levert deze visie een bijdrage aan de politieke, maatschappelijke en professionele discussie over het belang van volwaardig meedoen van onze cliënten in de samenleving. Last but not least vormt deze visie ook een bron voor een betere waardering van cliënten van de opvang. Stigmatisering en negatieve beeldvorming worden doorbroken door mensen te ondersteunen in een meer actieve rol en vooral aan te haken bij hun eigen kracht. Zowel binnen de instelling, maar zeker ook buiten de instelling in de buurt of wijk waar mensen leven.

De maatschappelijke opvang, beschermd en begeleid wonen en vrouwenopvang zal, elk vanuit eigen kracht en expertise, een actief beleid inzetten om het meedoen van cliënten verder te ondersteunen en te bevorderen.

J. A. Gortworst,
Wvd. directeur Federatie Opvang

¹ Wij gaan uit van de eigen kracht van cliënten. De zogenaamde 'strength based benadering' wordt in instellingen geïmplementeerd. Binnen de vrouwenopvang-instellingen was empowerment als methodiek al lang bekend.

I. Meedoen: een definitie

Onder 'Meedoen' valt zowel het hebben van inbreng/inspraak; als het actief zijn in 'sociaal en of economisch' opzicht.

Meedoen is:

Het actief zijn en daarmee deelnemen in de sociale omgeving, de samenleving. Dit kan op kleine schaal in de directe leefomgeving of binnen de eigen instelling, maar het kan ook meer naar buiten gericht zijn. Meedoen betekent ook meepraten en zingeving voor mensen en draagt bij aan de sociale samenhang. De term meedoen staat voor erbij horen, deel uitmaken van een groter geheel.

Een beoogd resultaat van 'erbij horen' is een betere kwaliteit van leven.

Meedoen raakt de vier domeinen die in de onderliggende theorie van Sociale Kwaliteit centraal staan.² Deze domeinen zijn:

1. Sociaal economische zekerheid
2. Sociale cohesie
3. Sociale inclusie
4. Sociaal empowerment.

Meedoen kent een heel scala aan mogelijkheden. Deze hebben als overeenkomst dat ze structuur bieden aan mensen, van positieve invloed zijn op het zelfbeeld en bijdragen aan versteviging van banden met anderen.

II. Naar een Visie op meedoen

Het is voor leden van de Federatie Opvang een primaire verantwoordelijkheid om cliënten te steunen en te begeleiden in het meedoen. De eigen kracht van cliënten is daarbij het vertrekpunt. Meedoen staat centraal in het beleid van de instellingen. Om meedoen te optimaliseren haken instellingen aan op ideeën en initiatieven van cliënten. Zij werken samen met andere of nieuwe partners die hiervoor van belang zijn en bestaande ketensamenwerking wordt geïntensiveerd. Soms zullen vanuit de opvang zelfstandig activiteiten worden opgezet om bestaande lacunes op te vullen. Specifieke deskundigheid zal actief worden uitgedragen en ingezet om trajecten voor cliënten op te zetten of te verbeteren. Ervaringsdeskundigheid is hierbij van belang en wordt actief ingezet.

Meedoen betekent zoveel meer

Cliënten van instellingen van de FO doen optimaal, vanuit hun eigen kracht, mee in de samenleving. Hierdoor ontstaat een beter zelfbeeld en een betere kwaliteit van leven. Daarnaast ontstaat meer sociale cohesie en wordt een positiever imago bereikt. Hierdoor wordt stigmatisering en negatieve beeldvorming doorbroken. Want ieder mens telt!

Door intensieve samenwerking in de keten en het nadrukkelijk inzetten van specifieke deskundigheid over kwetsbare groepen wordt het meedoen voor cliënten intensief en structureel bevorderd en wordt een bijdrage geleverd aan een positiever imago van de cliënten. Meedoen wordt integraal onderdeel in het beleid dat door instellingen wordt ingezet.

III. Drie pijlers van meedoen:

Onder de term Meedoen valt dus een heel groot aantal verschillende activiteiten. Hier worden drie pijlers in meedoen onderscheiden. Deze pijlers zijn natuurlijk niet strikt gescheiden en zullen in de praktijk gecombineerd worden. Maatwerk voor het individu is de insteek. Dat betekent dat combinaties van activiteiten maar ook het niveau dat wordt nagestreefd variabel zal zijn. Deze pijlers zullen worden

² Judith Wolf introduceerde het introduceerde Sociale Kwaliteit in Nederland (2007). Het wordt hier gebruikt als overkoepelend gedachtegoed voor de visie op meedoen. Een nadere uitwerking volgt in bijlage 1. Binnen de instellingen zal dit gedachtegoed verder worden ingebed.

uitgewerkt in een programma, van waaruit projecten zullen worden ingezet. Voor elke pijler worden doelstellingen benoemd. Deze moeten nog verder worden ingevuld en bekeken op haalbaarheid.³

A. Sport en bewegen

Hier gaat het vooral om het fysiek - weer - actief worden. Dit kan variëren van (meer) bewegen op kleine schaal, tot het actief sporten. Maar ook zaken als wellness, aandacht besteden aan de fysieke conditie en gezondheid valt hieronder. Uitgangspunt is, dat wanneer de lichamelijke gesteldheid en/of gezondheid verbetert, de mentale situatie vaak ook verbetert.

Belangrijkste doelstellingen Sport en bewegen⁴:

- Het in 2010 organiseren van een grote manifestatie rondom sport en bewegen en meedoen.
- In 2014 is 30% van de cliënten actief als het gaat om sport en bewegen.
- In 2014 heeft 50 % van de instellingen zelf faciliteiten of afspraken met andere organisaties om cliënten te laten sporten en bewegen
- In 2014 is 65 % van de jongeren en kinderen in de opvang actief in sport/bewegen
- In 2014 hebben medewerkers voldoende kennis om cliënten te ondersteunen.

B. Sociale activering en Betaald werk

Hieronder valt zowel dagbesteding in de instelling zelf, activiteiten in de buurt als vrijwilligerswerk en toeleiding naar betaald werk. Ook scholing en training van cliënten valt hier dan onder. Er wordt maatwerk geleverd, dit betekent dat het haalbare voor cliënten het uitgangspunt is.

Belangrijkste doelstellingen Sociale activering en Betaald werk: ⁵

- In 2011 organiseren van een landelijke manifestatie rondom meedoen en activering.
- In 2014 is 25% van de cliënten actief in vrijwilligerswerk of taken (kan ook binnen de eigen instelling zijn)
- In 2014 heeft 30 % van de cliënten een traject dat uiteindelijk leidt naar een betaalde baan.
- In 2014 beschikken medewerkers over kennis en methodieken om cliënten beter te ondersteunen in activering en toeleiding naar werk
- In 2014 maken instellingen allemaal actief deel uit van de keten werk en inkomen.

C. Kunst en Cultuur en zingeving

Uitgangspunt van deze pijler is het ondernemen van creatieve activiteiten waardoor cliënten zich kunnen ontplooiën en groeien. Tekenen en schilderen, het spelen van muziek, zang en toneel zijn allemaal vormen waardoor je dit kunt bereiken. Ook het passief cultuur beleven kan een impuls zijn voor mensen. In de breedte van cultuur, wordt hier ook het levensbeschouwelijke aspect, religie en spiritualiteit bedoeld. Zingeving is van belang, ook voor onze cliënten.

Belangrijkste doelstellingen Kunst en Cultuur:

- In 2012 wordt een landelijke manifestatie rondom Zingeving en kunst en cultuur georganiseerd.
- In 2014 hebben alle instellingen beleid met betrekking tot zingeving en wordt voor ondersteuning hierbij van cliënten zo mogelijk extra deskundigheid ingezet.

³ Daar waar percentages worden genoemd dienen die nog verder te worden onderzocht en gespecificeerd! Deze cijfers zijn slechts een indicatie. In een werkgroep zal dit verder worden uitgewerkt. Ook zullen tussentijdse doelstellingen worden aangegeven in het meerjarig programma.

⁴ Genoemde percentages moeten als indicatie gezien worden. Bij de nadere uitwerking (bijvoorbeeld in de vorm van projecten) wordt bekeken of dit echt haalbaar is.

⁵ Daar waar percentages worden genoemd dienen die nog verder te worden onderzocht en gespecificeerd! Deze cijfers zijn slechts een indicatie. In een werkgroep zal dit verder worden uitgewerkt.

IV. Inbreng cliënten

Zonder inbreng en een actieve rol van cliënten zelf is er geen sprake van meedoen. Inbreng gaat hierbij vaak verder dan het eigen traject. Inspraak van cliënten als het gaat om ontwikkelingen in de instellingen is hierbij aan de orde. Cliëntenraden zullen nadrukkelijk betrokken worden bij een verdere invulling van meedoen, waar het de drie pijlers betreft.

Maar het gaat ook om het actief aanhaken bij eigen behoeften en initiatieven van cliënten: eigen kracht als uitgangspunt. Bottom up werken loont. Ervaringsdeskundigheid is van cruciaal belang als het gaat om meedoen. Cliënten zelf laten bepalen wat werkt en niet werkt is aan de orde.

In 2014 zal een eindmanifestatie worden gehouden waarin de balans wordt opgemaakt door de cliënten. Wat hebben wij bereikt en wat is er nog nodig!

V. Wat betekent dit voor instellingen?

Deze visie zal verder worden vertaald in een programma van projecten en activiteiten. Deze visie vormt het kader van waaruit gewerkt wordt maar kan nooit een keurslijf zijn. Bij een nadere uitwerking van dit programma komt de diversiteit van leden en lokale verschillen aan bod.

Voor organisaties speelt verder dat de huidige professionals in een aantal gevallen nieuwe competenties en kennis moeten verwerven. Ook hiervoor zullen plannen ontwikkeld moeten worden. Hierbij wordt gekeken naar wat nodig is in onze sector willen we verder actief aan de slag met meedoen en willen we hierin verder professionaliseren.⁶ Opleidingen voor professionals (HBO) worden gevoed en betrokken bij dit traject rondom meedoen waardoor de 'nieuwe professionals' goed worden toegerust voor hun taken nu en in de toekomst.

Voor dit programma van projecten en activiteiten is landelijke en lokale financiering benodigd. De mate waarin we hierin slagen zal mede bepalend zijn voor het kunnen realiseren van de genoemde doelstellingen.

Belangrijkste Doelstellingen professionals:

- In 2014 werken medewerkers vanuit een nieuwe cultuur: inbreng van cliënten staat voorop, er is meer kennis van sport en bewegen, activering en betaald werk en kunst en cultuur en zingeving.
- Ervaringsdeskundigen spelen een heel belangrijke rol in de benadering en het aanbod voor cliënten en spelen een actieve rol in het gehele traject.
- In 2014 kent een aantal instellingen speciale functionarissen, of samenwerking waardoor zingeving deel uitmaakt van het aanbod van instellingen.
- In 2014 worden ontwikkelde Methodieken verder ontwikkeld en ingebed in werkprocessen
- In 2014 hebben HBO opleidingen hetzij aparte modules hetzij een integraal aanbod rondom meedoen in concept ontwikkeld.⁷

Bijlagen:

1. Samenhang tussen de visie op meedoen en Sociale Kwaliteit als kader
2. Beleid en trends
3. Aandachtspunten project / plan meedoen FO

⁶ Er zal een programma worden opgesteld rondom meedoen met deelprogramma's rond de drie genoemde pijlers, om hiervoor extra middelen te genereren.

⁷ Dit zal verder moeten worden uitgewerkt in studieprogramma's. OC & W zal hierbij worden betrokken.

Bijlage 1

Samenhang tussen de visie op meedoen en Sociale Kwaliteit als kader

Voor de visie op meedoen wordt het begrippenkader Sociale Kwaliteit als uitgangspunt gehanteerd.

'Sociale Kwaliteit' is de mate waarin mensen in staat zijn om te participeren/mee te doen in het sociale, economische en culturele leven en in de ontwikkeling van hun gemeenschap

- zodanig zijn toegerust dat dit doorwerkt op hun welzijn en zelfrealisatie;
- waardoor zij ook weer invloed kunnen uitoefenen op de condities van hun bestaan

De vier hoofddomeinen binnen het begrippenkader Sociale Kwaliteit zijn:

1. Sociaal economische zekerheid: de mate waarin mensen toegang hebben tot materiële en omgevingsbronnen die nodig zijn voor participatie en veiligheid en gezondheid;
2. Sociale cohesie: de mate waarin relaties, gebaseerd op waarden en normen en identiteiten worden gedeeld en onderling verband hebben;
3. Sociale inclusie: de mate waarin mensen toegang hebben tot en geïntegreerd zijn in diverse instituties. De mate waarin mensen toegang hebben tot en geïntegreerd zijn in sociale relaties van het alledaagse leven;
4. Sociaal empowerment: de mate waarin capaciteiten en handelingsmogelijkheden worden ondersteund en versterkt door sociale structuren en relaties ⁸

Meedoen raakt direct aan alle vier deze gebieden. Er is dus een directe samenhang tussen deze visie op meedoen en de theorie van Sociale Kwaliteit. Door het gebruik van dit gedachtegoed zijn we beter in staat om de effecten van meedoen in kaart te brengen. Dit zal nog verder moeten worden uitgewerkt⁹. Het bevorderen van meedoen leidt tot verhoogde kwaliteit van leven voor cliënten, zien we in onderzoeken en in de praktijk. Het ministerie van Sociale Zaken geeft aan dat de relatie tussen meedoen en een sterkere sociale cohesie duidelijk bestaat en dat dit een belangrijke drijfveer is om het actief meedoen van mensen te ondersteunen en te faciliteren.¹⁰ Het gaat hierbij dan niet alleen om betaald werk, maar juist ook om sociale activering.

In het onderzoek "Aan de slag in de Rafelrand" uit 2003 wordt aangegeven dat re-integratietrajecten zullen bijdragen aan een beter zelfbeeld van dak/thuislozen. Ook hier wordt de relatie met sociale cohesie geschetst. Opgemerkt wordt dat succesvolle re-integratietrajecten bijdragen aan een positiever zelfbeeld en dat deze zich dienen te richten op het versterken van banden met de maatschappij, sociale cohesie dus.¹¹

Meedoen kan zo een vliegwiel betekenen om in het totale functioneren van een mens echt verbetering tot stand te brengen. En dat is dan uiteindelijk het hogere doel dat we nastreven: het verbeteren van de kwaliteit van leven. Voor sport en bewegen, toch een bijzondere vorm van meedoen, wordt een parallel traject ingezet. Voor dit specifieke thema is een apart visiedocument opgesteld, dat aansluit op deze brede visie op meedoen.¹²

⁸ Judith Wolf introduceerde het introduceerde Sociale Kwaliteit in Nederland (2007).

⁹ Geertien Pols (CVD) maakte een vertaalslag waardoor er toetsing van diensten mogelijk wordt: zijn onze producten 'Sociale Kwaliteit proof'.

¹⁰ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Tripartiete beleidsinzet; 27 juni 2007 Interactief Nederlands Persbureau, Participatie in sociaal-economisch perspectief.

¹¹ Aan de slag in de rafelrand, Maarten Davelaar (ea) Verwey Jonker in opdracht van Federatie Opvang, 2006

¹² 'Sportstimulering in de opvang', Visie op sport en bewegen voor de leden van de Federatie Opvang 2009, Eelco Derks.

Bijlage 2 **Beleid en trends**

Sinds de 90-er jaren is in toenemende mate ingezet op het komen tot een meer sluitende aanpak in meedoen voor zowel jongeren als volwassenen. Dit gebeurde veelal door gemeentelijke projecten die vanuit sociale diensten werden aangestuurd.

Ook in de Wet Werk en Bijstand heeft activering en het toeleiden naar werk nadrukkelijk prioriteit. Het credo werd 'Werk boven inkomen in plaats van Sociale Zekerheid'. De Sociale Werkvoorziening onderging een forse wijziging, de productienormen werden verhoogd. Dit laatste overigens ten koste van de zwakkere doelgroep waarvoor deze ooit in het leven was geroepen.¹³

Met de inwerkingtreding van de WMO komt de term participatie (waar wij dus hier meedoen hanteren) weer volop aan bod: de WMO als participatiewet biedt goede aanknopingspunten voor onze sector om actief aan de slag te gaan voor en door onze cliënten.¹⁴

Meer recente wetswijzigingen: zie bijvoorbeeld de kritisch ontvangen wet WIJ duidt op de nadruk op (economisch)meedoen en de maatschappelijke waardering die hiermee samenhangt.

Ook bij belangrijke partners van de opvang als corporaties is de eerder geschetste trend zichtbaar en is sprake van toenemende aandacht voor activering en meedoen ondermeer onder de noemer 'sociale stijging'.¹⁵

Dat dit onderwerp ook niet nieuw is voor de opvang blijkt ook uit landelijke onderzoeken als 'Aan de slag in de rafelrand' uit 2002-2004, waarin vooral dagbestedingprojecten voor daklozen zijn beschreven. Uit dit onderzoek blijkt ook, dat ondanks de eerder geschetste maatschappelijke aandacht, de doelgroep van de opvang in het beleid nog onvoldoende wordt meegenomen.¹⁶

In landelijke projecten wordt de inzet op meedoen vanuit de opvang verder uitgewerkt. Hiervan is 'Geef opvang de ruimte' een voorbeeld. Daarnaast bestaat speciaal voor jongeren het project Take Off al een aantal jaren. Maar vooral ook lokale initiatieven laten deze beweging zien.

Ondanks de maatschappelijke aandacht voor participatie en meedoen is er nog steeds te weinig aandacht voor de specifieke behoeften van onze cliënten. Zeker daar waar het gaat om het toeleiden naar betaald werk. Bestaande re-integratietrajecten sluiten over het algemeen volstrekt onvoldoende aan bij onze doelgroep. Bovendien is het verplichtend karakter daarmee eigenlijk niet reëel. Dit is een belangrijk punt van aandacht en zal vooral ook actief op de agenda moeten worden gezet, lokaal en landelijk. Mogelijk biedt de WMO hier een goede ingang.

¹³ WSW artikel

¹⁴ De WMO kent het zogenaamde Participatiebudget.

¹⁵ Een grote groep corporaties heeft de voorstellen uit het Advies Stad en Stijging van de VROM Raad (2007) als uitgangspunt genomen. Ook vanuit deze hoek wordt activeren, meedoen, leren en werken dus steeds meer als basisvoorwaarde gezien.

¹⁶ Aan de slag in de rafelrand, Maarten Davelaar (ea, Verwey Jonker Instituut) in opdracht van Federatie Opvang, 2006.

Bijlage 3

Aandachtspunten project / plan meedoen FO

De visie op meedoen zal allereerst verder moeten worden vertaald in een strategisch plan. Wanneer vanuit deze visie wordt gewerkt zal er op verschillende niveaus sprake zijn van een aantal ontwikkelingen. Bij een nadere uitwerking van een strategisch plan in meer concrete deelplannen zal rekening gehouden moeten worden met de grote diversiteit van leden en het verschil in positie. Deze visie kan dus niet leiden tot een keurslijf, maar zal wel moeten dienen als kader van waaruit gewerkt wordt.

Voor organisaties speelt verder dat de huidige professionals in een aantal gevallen nieuwe competenties en kennis moeten verwerven. Ook hiervoor zullen deelplannen ontwikkeld moeten worden. Hierbij zal gekeken moeten worden naar wat nodig is in onze sector willen we verder actief aan de slag met meedoen en willen we hierin verder professionaliseren.

Wij gaan hierbij uit van de volgende uitgangspunten:

- Cliënten moeten tot hun recht kunnen komen en meedoen is hierbij essentieel.
- Cliënten hebben het recht om mee te doen.
- Cliënten dragen zelf ook verantwoordelijkheid en inbreng (eigen kracht!).
- Instellingen faciliteren en ondersteunen.
- Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de bestaande infrastructuur.
- Waar nodig zullen instellingen zelf trajecten ontwikkelen vanuit hun specifieke deskundigheid.

Onderstaande zaken zullen nadrukkelijk aan de orde moeten komen in zo'n deelplan:

- Medewerkers zullen nadrukkelijker cliënten op hun mogelijkheden tot meedoen moeten (leren) diagnosticeren in de intakefase.
- Het ontwikkelen van methodieken en instrumenten.
- Inzet van professionals die in staat zijn dit soort trajecten te begeleiden dan wel in te kopen en te managen: deskundigheidsbevordering.
- Contacten met HBO-instellingen om meedoen in opleidingen te integreren en specifieke kennis en vaardigheden in opleiding mee te nemen.
- Het delen van kennis tussen instellingen bij alle facetten van meedoen.
- Het aangaan van samenwerking (met relevante partners landelijk en regionaal/lokaal) op het terrein van activering/dagbesteding en re-integratie naar werk.
- Het 'creëren' van budget om cliënten de kans te geven mee te doen.
- Een actieve houding vanuit de opvang bij alle vormen van meedoen.
- Het aandacht vragen voor de specifieke behoeften / maatwerk voor onze cliënten en een goede aansluiting van geboden trajecten en de vraag die er leeft vanuit de opvang.
- Het eventueel zelf ontwikkelen van trajecten gericht op meedoen, activering, sport en mogelijk betaald werk.